

## Varianten van verheerlijking; het bijbels en het liturgisch gebruik van een term

Johan te Velde

De toespraken en gebeden van Jezus tijdens het laatste avondmaal zoals we die aantreffen in het Johannes-evangelie (de hoofdstukken 12 tot en met 17, het eerste deel van wat het 'het boek van de heerlijkheid' wordt genoemd<sup>1</sup>) gebruiken met regelmatig het woord 'verheerlijken'. Dat begint als Jezus in 12, 23 zijn komende verheerlijking aankondigt en het vindt zijn hoogtepunt in 17,1: 'Vader, het uur is gekomen, verheerlijk uw Zoon, opdat de Zoon U verheerlijkje'. Het woord 'verheerlijken' in de verschillende verbanden waarin Johannes het gebruikt in deze hoofdstukken, staat in direct verband met Jezus' dood en verrijzenis. Hetzelfde begrip 'verheerlijken' kennen we ook in de context van de liturgie. 'Wij verheerlijken u en zeggen u dank voor uw grote heerlijkheid' zingt de kerk in de lofzang van het Gloria. Ook in andere teksten klinkt de verheerlijking, de erkenning van en de lofzang op het geheim van God. Enerzijds zien we dus de lofprijzing van christenen in hun eredienst, anderzijds het steeds opnieuw beluisterde verhaal van Jezus' laatste uren aan tafel met zijn leerlingen, beide gedragen door dat woord 'verheerlijken'. Onze vraag is of er verband is tussen de beide en of het bijbelse gebruik van het woord de liturgische inhoud ervan beïnvloedt. Heeft de taal van de Schrift nog een actuele plaats in het liturgische bidden en zingen? Klinkt met name de meerduidigheid van het begrip 'verheerlijken' zoals we dat in de Bijbel aantreffen, ook mee in de liturgische taal van de kerk? We bekijken in dit artikel eerst de Hebreeuwse en Griekse achtergronden van het begrip (1), we brengen vervolgens in kaart welke rol het Johannes-evangelie het woord 'verheerlijken' laat spelen(2). Na een oriëntatie op het doxologisch gebruik van dit begrip in andere boeken van het Nieuwe Testament (3) bekijken we in de vroege en huidige liturgie van de Latijnse kerk enkele voorbeelden van het liturgische 'verheerlijken' en een citaat uit de Regel van Benedictus en hopen daarin een antwoord op onze vraag te vinden(4).

### 1 Bijbelse achtergronden van 'verheerlijken'<sup>2</sup>

Het werkwoord 'verheerlijken' is direct afgeleid van het Griekse *doksa*. In het klassieke Grieks betekent dat 'mening', 'de mening die men over iemand heeft', of ook wel: 'roem', 'goede naam'. In het Nieuwe Testament komt dit woord ook veelvuldig voor, maar de betekenis van 'mening' is daar geheel verdwenen. Wel komt de betekenis 'roem' of 'eer' er sterk naar voren, evenals 'glans', 'pracht' of ook: 'afglans', 'afbeelding'. Overheersend is het gebruik in de zin van een goddelijke of hemelse lichtglans. Deze betekenissen van het woord *doksa* zijn gebaseerd op het Hebreeuwse

---

<sup>1</sup> Zie over de naam en de indeling R. Brown, *The gospel according to John XIII-XXI*, p. 541. Hij deelt Joh. 12 zoals gebruikelijk in bij het eerste hoofddeel, het 'boek der tekenen'.

<sup>2</sup> G.Kittel, *ThWzNT* bnd. II, p. 235-258.

woord waar *doksa* in het NT de vertaling van is, namelijk *kabod*. Dit begrip kan zowel voor een mens als voor God gebruikt worden. In het eerste geval betekent het 'eer', 'het gewichtige van een mens, dat wat hem aanzien geeft, het imponerende, rijkdom'. Toegepast op God slaat het op zijn gewichtigheid, zijn majesteit, zijn imponerende verschijnen in de natuur, zijn heerlijkheid in de hemel, zijn aanzien. In de vorm van een werkwoord kan men spreken van het geven of toekennen van *kabod*, dat is het erkennen of kenbaar maken van Gods gewicht. Ook in de Septuagint vinden we dit gebruik van *doksa* als vertaling van *kabod*: de eer of de roem van mensen, de macht, pracht of heerlijkheid van mensen, de eer, macht, heerlijkheid of lichtglans van God. Een opmerkelijke ontwikkeling is dat het woord *doksa* dat in het OT een predikaat van God is, in het NT ook voor Christus wordt gebruikt. Gods heerlijkheid is op Christus overgegaan. Met name wordt vaak gesproken over de *doksa* van de verrezen Heer en bij zijn wederkomst. Het evangelie van Johannes ziet de heerlijkheid ook in de aardse Jezus: 'Wij hebben zijn heerlijkheid aanschouwd' (Joh. 1,14). Maar in dit evangelie wordt het begrip op een complexe manier gebruikt, die we in de volgende paragraaf proberen bloot te leggen.

## 2 Verheerlijken in het Evangelie volgens Johannes, c. 12-17

Hoofdstuk 12 van het Johannes-evangelie vormt een belangrijk scharnierpunt in het evangelie. Het verzoek van de Grieken om Jezus te zien, en Jezus' antwoord daarop, zijn aankondiging van de komende verheerlijking en de parabel van de graankorrel, is het begin van het johanneïsche passieverhaal en vormt de overgang tussen het boek van de tekenen en het boek van de heerlijkheid. 'Het uur is gekomen dat de Mensenzoon verheerlijkt wordt' (12,23) horen we uit Jezus' mond, maar kort daarna, als antwoord op de menselijk twijfel van Jezus, klinkt Gods stem uit de hemel: 'Ik heb Hem verheerlijkt en zal Hem wederom verheerlijken' (12,28). Van de twee tijdsmomenten die hier onderscheiden worden, lijkt de eerste op Jezus' aardse leven te slaan en de tweede op zijn dood en verrijzenis.

Een hoofdstuk verderop, na het vertrek van Judas aan het laatste avondmaal, zegt Jezus: 'Nu is de Mensenzoon verheerlijkt en God is verheerlijkt in Hem. Als God in Hem verheerlijkt is, zal God ook Hem in zichzelf verheerlijken, ja Hij zal hem spoedig verheerlijken' (13,31v). De verheerlijking lijkt hier een onmiddellijk gevolg van het bekend worden van het verraad van Judas en moet dus wel op de komende dood van Jezus slaan. Zijn kruisdood wordt ook wel als zijn verhoging aangeduid en vormt in het Johannes-evangelie een twee-eenheid met zijn verrijzenis. Het is de paradox van het Johannes-evangelie: Jezus' zelfontlediging in lijden en sterven is tegelijk zijn uiterste daad van liefde en wordt daarom ook zijn 'verhoging' genoemd. De vernedering is de verheerlijking. De glans van Gods heerlijkheid die uitgaat van het ene geheim van dood en verrijzenis, straalt vooruit naar de avond van het laatste avondmaal: nu is de Mensenzoon verheerlijkt. Maar dit is een gebeuren dat alles te maken heeft met de unieke relatie tussen Jezus en God, tussen Vader en Zoon. Jezus legt dan ook meteen de verbinding met God: 'God is verheerlijkt in Hem'. Deze verheerlijking van de Mensenzoon heeft ook betrekking op God: in de Zoon, in de komende gebeurtenissen, wordt ook de Vader verheerlijkt. In wat op aarde gebeurt rond Jezus komt Gods heerlijkheid, Gods heilswil voor de mensen, tot uitdrukking: in de tekenen en wonderen die Hij deed en vooral in zijn kruisdood wordt Gods glorie erkend en bevestigd, het is een vorm van lofprijzing omwille van zijn grote daden. De

verheerlijking van God is een erkenning van Gods glorie die tegelijkertijd ook een manifestatie van die heerlijkheid is. Meteen daarna worden de rollen omgedraaid; lag het initiatief eerst bij de Zoon, nu komt het handelen van de Vader in beeld: God zal Hem, zijn zoon, de mensenzoon ook verheerlijken, en wel in Hem. Dit zal spoedig gebeuren, zo volgt het meteen nadrukkelijk. Deze verheerlijking in de hemelse heerlijkheid, die een initiatief is van God, is een bevestiging en erkenning en eerbetoon van God aan de Mensenzoon.

In het vervolg komen we deze verschillende vormen van verheerlijking vaker tegen. In 14, 13 gaat het over de verhoring van Jezus' gebeden, 'opdat de Vader worde verheerlijkt in de Zoon'; hier treffen we de tweede variant. In een zelfde verband van gebedsverhoring, maar ook in verband met de vruchten die de gelovige ervaart die verbonden met Christus leeft, gaat het ook in 15,8 om de verheerlijking van de Vader. In beide teksten komt naar voren dat de Zoon de Vader eer en lof brengt, niet in woorden, maar door wat Hij op aarde met en voor de mensen doet. Zijn leven is een lofzang, een verheerlijking van de Vader. In 16,14 spreekt Jezus over de komst van de Geest, die de leerlingen tot de volle waarheid zal brengen, met de woorden die Hij van Jezus gehoord heeft. Deze Geest zal door het bekend maken van de boodschap van Jezus Hem verheerlijken. Met andere woorden: als Jezus niet meer tastbaar bij zijn leerlingen zal zijn, is Zijn Geest er om de waarheid van Jezus verder uit te dragen te midden van zijn leerlingen, tot ondersteuning van hun heilswerk en daardoor zal Hij verheerlijkt worden. De Geest zal dus, in het verlengde van Jezus' werk, zijn heerlijkheid zichtbaar maken. Hier wordt een tipje van de sluier van de Drie-eenheid opgelicht: wat de Vader deelt met de Zoon, dat deelt deze weer met de Geest in zijn aardse en menselijke activiteit. Dat delen van de waarheid leidt tot hun verheerlijking. In deze context betekent het woord 'verheerlijking' zowel het 'eer brengen aan' als het 'openbaar maken van iemands heerlijkheid'. De Geest verheerlijkt zo de Zoon, de Zoon verheerlijkt zo de Vader.

Het zeventiende hoofdstuk vormt het zogenaamde hogepriesterlijk gebed. Hierin Jezus bidt voor zichzelf, voor zijn leerlingen en voor alle gelovigen. In dat eerste gebed, voor zichzelf, bidt Jezus om de verheerlijking door zijn Vader (17,1). Dat is opmerkelijk omdat we al twee keer eerder, in 12,28 en 13,31, gehoord hebben dat Jezus verheerlijkt is. In beide contexten worden trouwens ook van een nog toekomstige verheerlijking melding gemaakt (12,28c en 13,32c). Johannes kent blijkbaar meerdere vormen of fases van die verheerlijking: in zijn leven heeft God Hem verheerlijkt, in zijn kruisdood zal Hij dat doen, maar ook in zijn verrijzenis en zijn terugkeer naar de Vader in 17,5: 'Gij Vader, verheerlijk mij thans bij Uzelf en geef mij de heerlijkheid, die Ik bij U had eer de wereld bestond'. Jezus bidt dus, nu zijn kruisdood zo dichtbij komt, voor de verrijzenis en de opname in de hemel, de vereniging met de Vader, de uiteindelijke verheerlijking die een erkenning is van de glorie die Hem eigen is. Hierop terugkijkend hebben de leerlingen het woord 'verheerlijking' gebruikt als een samenvattend begrip voor zijn overgang naar de Vader (12,16). Deze verheerlijking waarom Jezus vraagt in 17,1 en 5 heeft een bijzonder doel, namelijk 'opdat de Zoon u verheerlijke'. Als Jezus bidt voor zijn hemelse verheerlijking is dat tegelijk een gebed voor de mensen die Hem door de Vader zijn toevertrouwd (vgl. 17,6-10), in wie de Geest verder werkt (16,4) en in wie zijn heilswerk vruchtbaar zal worden. Als zij het heil vinden is dat ook een verdere verheerlijking van de Vader.<sup>3</sup>

---

<sup>3</sup> R. Schnackenburg, *Das Johannes-evangelium*, HThKNT, II. Teil, p. 503

Samenvattend kunnen we in Johannes 12-17 zes vormen van verheerlijking onderscheiden. 1 Jezus is verheerlijkt door de Vader doordat Hij diens werk deed tijdens zijn aardse leven (12,28; 13,31); 2 Jezus wordt binnenkort verheerlijkt door de Vader bij zijn kruisdood en verrijzenis (12,23; 17,1); 3 Jezus wordt in de hemel verheerlijkt door de Vader (12,28; 31,31; 17,5); 4 Jezus verheerlijkt de Vader in en door zijn leven en sterven (13,31; 14,13; 17,1); 5 De heilige Geest verheerlijkt Jezus door de verkondiging van diens boodschap (16,14); 6 De gelovigen verheerlijken de Vader door hun leven als leerlingen van Jezus (15,8). In het begrip 'verheerlijken' kunnen we in hoofdzaak twee aspecten onderscheiden: iemand eer geven en iemand laten delen in glorie. Het eerste is vooral een menselijke, het tweede een goddelijke activiteit. Johannes doelt op de zelf-openbaring van God, het delen van zijn heerlijkheid in de geschiedenis in zijn Zoon. In de tekenen ten bate van de mensen die Jezus verricht wordt God geëerd en wordt de heerlijkheid van God onthuld en uiteindelijk op unieke wijze geopenbaard in kruis en verrijzenis. Daar openbaart de Zoon de uiteindelijke heerlijkheid van de Vader: Gods liefde voor de wereld; tegelijk is dit een handelen van de Vader die hierin zijn heilsplan voor de wereld realiseert. Zowel de Zoon als de Vader worden hierin verheerlijkt, het is een 'wederkerige verheerlijking van de Zoon en van de Vader'.<sup>4</sup> Deze bestaat in twee aspecten die vooral in de eerste vier bovenstaande punten naar voren komen: het manifesteren van de goddelijke heerlijkheid in Jezus en het wederkerig erkennen en eren van die heerlijkheid door beide goddelijke personen. In de punten 5 en 6 straalt deze wederzijdse verheerlijking verder, deels middels de Geest, uit naar de gelovigen.

Over de aard van die verheerlijking vallen nog twee dingen te zeggen. Ten eerste: het diepste wezen van Gods glorie is de liefde. De verheerlijking van de Mensenzoon is dan ook het openbaar worden van de goddelijke liefde tot het uiterste. Het werken en lijden van Jezus voor de mensen is de uiteindelijke openbaring van Gods liefde in de Zoon van God. Ten tweede: Johannes benadrukt steeds dat hier niet alleen de Zoon van God maar ook de Mensenzoon werkzaam is. Jezus is niet alleen het eeuwig Woord, maar ook waarlijk mens, 'Het Woord is vlees geworden'. Als we Hem horen zeggen 'Ik heb u op aarde verheerlijkt' (17,4; vgl. 14,13 en 15,8) dan slaat dat op zijn werken verbonden met en ten bate van de mensen waarmee Hij God geëerd heeft. Zijn werk, zijn zelfgave uit liefde tot het uiterste, is ook een menselijke daad van verheerlijking, een lofzang voor God, een doxologie.

### 3 Verheerlijken in het Nieuwe Testament

De exegeet R. Schnackenburg heeft beargumenteerd dat de thematiek van de verheerlijking als woord voor de zelfopenbaring van God in Jezus, en met name in zijn verrijzenis, zoals we die gezien hebben bij Johannes, zijn verbindingen en mogelijk zijn wortels heeft in andere, oudere delen van het NT.<sup>5</sup> In Hand. 3,13 wordt het zelfs in verband gebracht met de messiaanse profetie uit Jesaja 52,13: 'God heeft zijn dienaar verheerlijkt'. In een passage even verderop (Hand. 4,21) gaat het echter ook over 'verheerlijken' in de zin van 'danken', 'prijzen'. In het NT kunnen we op talrijke plaatsen dat woord tegenkomen in de zin van Gods prijzen, eren, danken voor zijn grote daden, voor zijn

---

<sup>4</sup> '... eine gegenseitige Verherrlichung des Sohnes und des Vaters', Schnackenburg, a.w. p. 502

<sup>5</sup> Schnackenburg, a.w. 505-510

heerlijkheid. Vooral Lucas gebruikt dit woord veelvuldig,<sup>6</sup> steeds in de zin van het eer brengen aan God voor een wonder, een teken van Gods liefdevolle macht. We merken op dat hier steeds de dubbele betekenis van *doksa*, namelijk 'verheerlijking, eer' en 'glans, heerlijkheid' meespeelt: God wordt geëerd vanwege zijn heerlijkheid die zich manifesteert in de heling en het heil van mensen. De zelfde betekenis vinden we bij Paulus in Rom. 15,6, waar de apostel de gelovigen uitnodigt 'uit één mond de God en Vader van onze Heer Jezus Christus te verheerlijken', vanwege de eensgezindheid die Hij hen zal schenken. Ook hier wordt God verheerlijkt vanwege zijn heerlijkheid.<sup>7</sup> I Kor. 6,20 geeft aan dat dit 'verheerlijken' niet per se met woorden, maar evengoed met daden geschiedt. 1 Kor. 12,26 spreekt, zoals enkele andere passages, over *doksazein* als eerbetoon aan een mens. Naast deze betekenis van 'eren' of 'prijzen' kan *doksazein* echter ook het verheerlijken van een mens betekenen in de zin van hem of haar opnemen in Gods heerlijkheid. Deze betekenis vinden we in Rom. 8,30 en 8,17. Een tekst die dicht in de buurt van het johanneïsche *doksazein* komt vinden we in 1 Petr. 4,11: 'Dan zal God in alles worden verheerlijkt door Jezus Christus, aan wie de heerlijkheid is...'

Dit laatste begrip *doksa* komt in alle geschriften van het NT voor, bepaald door het oudtestamentische gebruik van het woord *kabod*. Als er sprake is van *doksan didonai*, het geven van eer of heerlijkheid aan God, dan is niet een wens, 'moge het zo zijn', maar een erkenning van wie Hij is, dus niet als coniunctivus, maar als indicativus. *Doksa* in de zin van 'heerlijkheid' is een eigenschap van God en de mens bewijst Hem eer door die eigenschap te erkennen. De Griekse taal is hier, zoals we boven zagen, meerduidelig omdat *doksa* zowel 'eer' kan betekenen als 'heerlijkheid'. Aangezien men God eert om zijn heerlijkheid, kan in sommige teksten onduidelijkheid bestaan over de vraag of de menselijke activiteit of de goddelijke eigenschap bedoeld is. In een aantal doxologische teksten in het NT zien we dat God geëerd wordt omwille van zijn *doksa*: Lc 2,14; 19, 38; Rom. 11,36; 16,27; Ef. 3,21; Fil. 4,20; 1 Tim. 1,17; Apoc. 4,9; 7,12 e.a. Soms wordt hier vertaald: 'Aan God zij de eer in de eeuwen der eeuwen', maar vaak is de indicatief een betere vertaling, zoals in de bekende doxologie van het Onzevader: 'Want van u is ... de heerlijkheid. 'De mens kan slechts prijzend erkennen en aanbidden wat God eigen is'.<sup>8</sup>

Het Nieuwe Testament kent een zekere diversiteit in het gebruik van het begrip 'verheerlijken'. Daarbij speelt de dubbele betekenis van *doksa* bijna steeds een rol. Het gaat om de erkenning van Gods heerlijkheid in Christus, in zijn wonderdaden in de kerk en in de wereld en om het prijzen en eren van God vanwege zijn heerlijkheid. Ook komt de verheerlijking aan de orde in de zin van het deel geven van de mens aan Gods glorie. Liturgisch gebruik van de term 'verheerlijken' treffen we vooral aan in de verschillende doxologieën in de brieven van de apostelen. De pregnante toepassing binnen de Vader-Zoon-relatie, zoals we die in het Johannes-evangelie aantreffen, komen we elders in het NT niet tegen, maar de bouwstenen ervoor zijn overal te vinden. Het liturgisch gebruik in de kerk, zowel in het begin als in de latere traditie, willen we in de volgende paragraaf nader bezien.

#### 4 Verheerlijken in de christelijke liturgie

<sup>6</sup> Lc. 2,20; 5,25; 5,26; 7,16; ; 13,13; 17,15; 18,43; 23,47 en Hand. 4,21; 11,18; 13,48; 21,20

<sup>7</sup> Vgl. Rom. 15,9.

<sup>8</sup> Vgl. J. Gnllka, *Der Epheserbrief*, HThKNT, X,2, p. 192: 'Gott erhallt (die Doxa) nicht dadurch, dass der Mensch sie ihm zuspricht, sondern der Mensch kann nur rühmend anerkennen und anbeten was Gott besitzt'. Zie ook zelfde bladzijde, noot 4

In het Griekse Nieuwe Testament vinden we een veelvuldig gebruik van het woord *doksazein*. In de Vulgaat en ook in de Vetus Latina wordt deze term echter met diverse synoniemen weergegeven. In de boven besproken Johannes-teksten wordt veelal *clarificare* gebruikt, in de Vulgaat-vertaling van de genoemde teksten van Lucas treffen we naast *glorificare* ook *magnificare* en *clarificare* aan. De Petrus-tekst ( 1Petr. 4,11) spreekt van *honorificare*. De rijke, veelzinnige term waarin Hebreeuwse en Griekse betekenissen versmolten zijn, wordt in de Latijnse vertalingen uiteengelegd in diverse begrippen. Mogelijk werden de begrippen *gloria* en *glorificare* niet geschikt gevonden voor alle betekenismatig van het Grieks. In het klassiek Latijn hadden ze vooral de betekenis van ‘roem’ en ‘roemen’, ‘eren’. Geleidelijk aan hebben deze begrippen toch hun plaats gevonden in de Latijnse liturgie. De lofzang van het Te Deum kent herhaaldelijk het gebruik van *gloria* in de zin van ‘(Gods) heerlijkheid’, zoals ook het Sanctus: ‘*Pleni sunt caeli et terrae gloriae tuae*’, ‘vol zijn hemel en aarde van uw heerlijkheid’. Ook vele prelaties eindigen met het de uitdrukking ‘*hymnum gloriae tuae canimus*’ of ‘...*concinunt*’, ‘...zingen wij de lofzang van uw heerlijkheid’. De 4<sup>e</sup> canon, samengesteld bij de liturgievernieuwing na Vaticanum II, gebruikt in de prelatie over de engelen de uitdrukking: ‘... *vultus tui gloriam contemplantes, te incessanter glorificant*’; ‘... de heerlijkheid van uw gelaat aanschouwend, verheerlijken zij u onophoudelijk’. Bij het instellingsverhaal van dit zelfde eucharistisch gebed wordt het Johannes-evangelie geciteerd<sup>9</sup> in de volgende passage: ‘*Ipse enim, cum hora venisset ut glorificetur a te Pater sancte, ac dilexisset suos qui erant in mundo...*’, ‘Toen kwam het uur dat Hij door u, heilige Vader, zou worden verheerlijkt. Hij had de zinnen in de wereld tot het uiterste toe liefgehad...’. En het slot van deze canon kent opnieuw het gebruik van het woord *glorificare*, bij het gebed om in de hemel God voor altijd te mogen verheerlijken. Verder wijzen we op de uit de vierde eeuw stammende lofzang ‘Eer aan God’, het Gloria, geïnspireerd op Luc. 2,14; de tweede zin ervan kent een opklimmende reeks van vijf synoniemen voor het lofprijzen van God, die als een climax uitloopt in: ‘*Glorificamus te, gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam*’. Hier vinden we weer de rijke, gelaagde betekenis van het verheerlijken van Gods heerlijkheid, gebaseerd op de bijbelse concepten van *kabod* en *doksa*. Het verheerlijken van God door de gelovigen is een reactie op de openbaring van zijn glorie in Jezus zoals die in de eerste twee betekenissen in bovenstaande par. 2 naar voren kwam. Dat verheerlijken, in de zin van danken en prijzen, gebeurt in de kerk door de gelovigen in verbondenheid met Christus; met Hem verheerlijken zij de Vader, zoals in de vierde en zesde betekenis naar voren komt. ‘Gods rijkdom is bijna helemaal onze rijkdom geworden; de openbaring van zijn heerlijkheid betekent voor ons een overvloed van genade en het begin van onze eigen heerlijkheid; (...) we zijn gelukkig omdat we zijn heerlijkheid mogen prijzen’, zegt J.A. Jungmann.<sup>10</sup> Tenslotte: in onze tijd hebben Ida Gerhardt en Marie van der Zeyde voor de kloosterliturgie het Gloria Patri, dat als afsluiting van de psalmen wordt gezongen, opnieuw vertaald met speciale aandacht voor de meervoudige betekenis van het eerste woord: ‘Eer zij de heerlijkheid Gods, Vader, Zoon en heilige Geest’.<sup>11</sup>

Concluderend: de oude en nieuwe liturgische traditie heeft, ondanks de veranderingen bij het vertalen, de bron van de bijbelse begrippen steeds opnieuw gevonden en laten stromen. De

<sup>9</sup> Met name Joh. 13,1 en 13,23 of 17,1

<sup>10</sup> J.A. Jungmann s.j. *Missarum Sollemnia, eine genetische Erklärung der Römischen Messe*, Freiburg 1953-3, p. 453.

<sup>11</sup> *Het boek der psalmen*, uit het Hebreeuws vertaald door dr. Ida G.M. Gerhardt en dr. Marie H. van der Zeyde, getoonzet door Benedictijner en Cisterciënzer monniken, Boxtel 1981-2, p. 11.

meervoudige en rijke betekenis van het nieuwtestamentische begrip 'verheerlijken' klinkt mee, nog steeds of opnieuw, in liturgische teksten. De taal van de heilige Schrift blijft de liturgische teksten van vroeger en nu bevruchten. Een laatste onderstreping daarvan vinden we in de Regel van Sint Benedictus, uit de eerste helft van de zesde eeuw, waarin talrijke liturgische aanwijzingen te vinden zijn voor het werk Gods, het dienstwerk van de dagelijkse lofprijzing. Maar als de monnikenvader over 'verheerlijken' spreekt is het in de context van de verkoop van de ambachtelijke producten van het klooster voor een schappelijke prijs, om ze ook voor minder vermogende kopers beschikbaar te stellen. Benedictus voegt er dan aan toe: '*ut in omnibus glorificetur Deus*', 'opdat God in alles worde verheerlijkt'.<sup>12</sup> Het is het citaat uit 1 Petr. 4,11 dat we boven genoemd hebben. Het monastieke bedrijf vindt zijn einddoel en hoogtepunt in God.<sup>13</sup> De verheerlijking van God, het erkennen en bezingen van zijn grootheid en liefde, is niet beperkt tot liturgische vieringen, maar moet concrete vorm krijgen in het leven van alle dag. En daarmee zijn we terug bij de figuur van Jezus die met zijn wonderdaden voor de mensen God verheerlijkte en Gods glorie zichtbaar maakte.

---

<sup>12</sup> *Sint Benedictus' regel voor monniken*, F. Vromen OSB, Slangenburg 1997, p. 123.

<sup>13</sup> Michaela Puzicha, *Kommentar zur Benediktusregel*, St Ottilien, 2002, p. 482